

A pályaválasztási teszt, folyamatosan aktualizálható az újabb és újabb hirdetések mentén, trendek és irányvonalak számolhatóak a változásokból, mely a most iskola választás előtt állók segítségére szolgál.

Felhasznált irodalom:

Lannert Judit : Tanulási-életút tanácsadás és versenyképesség Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Letöltés 2012 http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=kozoktatas_versenykepesség-09_eletut_tanacsadas

Popper Péter (2010): Lélekrágcsálók, Válogatás Popper Péter legjobb előadásaiból. Kulcslyuk Kiadó, Debrecen 2010., 269. o

Ritoók Pálné (1986): Személyiségfejlesztés és pályaválasztás, Tankönyvkiadó Vállalat, Korszerű nevelés, Budapest, 192. o.

Sipeki Irén (2005): A pályaválasztási tanácsadók tevékenységének és történetének áttekintése. Letöltés 2012. http://www.kodolanyi.hu/nevelo-tortenet/index.php?rovat_mod=ar-chiv&act=menu_tart&eid=31&rid=1&id=146

Szilágyi Klára (2005): A fiatalok és a felnőttek pályaeorientációs és karrierépítési készségeinek szintje, fejlesztésének lehetőségei. Nemzeti Felnőttképzési Intézet. készült a Kontakt alapítvány munkatársainak közreműködésével. Felnőttképzési Kutatási Füzetek Letöltés: 2008. március 10. <http://mek.oszk.hu/06500/06515/06515.pdf>

Szilágyi Klára (2012): A pályaeorientáció szerepe a társadalmi integrációban szerkesztette Szilágyi Klára, elektronikus kiadány a TÁMOP 5.4.4.-09/1C. 2009-0001 „Képzésfejlesztés az összetartozásért” projektje keretében. ELTE TáTK 2012 letöltés (2012) tat.elte.hu/dokumentumtar/doc_download/2229-a-palyaeorientacio-sze-repe-a-tarsadalmi-integracioban

Bainé Varga Katalin, pszichológus végzettségét 2000-ben szerezte az ELTE-n, 10 évet dolgozott pályaválasztási tanácsadóként, jelenleg HR szolgáltatást nyújtó Béradmin Kft. tulajdonos ügyvezetője.

Marton Janka és Oroszi-Kuzmich Kinga
Ehnaton fáraó

Bevezetés

Egyiptom mindig is különös hely volt, sok titokzatos történettel, mítosszal. Ezek a történetek sokszor annyira mesések, hogy az ember egyszerűen átlépne rajtuk, csakhogy máig maradtak ránk olyan

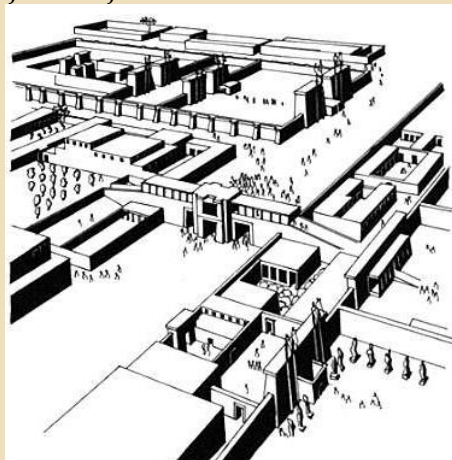
régészeti leletek, amelyekről a mítoszok mesélnek, így kénytelenek vagyunk mégis foglalkozni velük. A tudósok mindig megpróbálnak racionális magyarázatot találni, például a piramisok építésének módjára; hogy ezek az elméletek mennyire valósak, azt azonban mindenki eldöntheti maga.

Jelen cikkünk Egyiptom egy olyan korszakával foglalkozik, ami a korabeliek számára felkavaró, a közvetlen utódaiknak pedig annyira felháborító volt, hogy igyekeztek kitörölni a történelemből. IV. Amenhotep, azaz Ehnaton fáraó uralkodásáról és a vallási reformjáról lesz szó.

Története

Trónra lépésekor még elődeihez híven IV. Amenhotep néven lépett a trónra a későbbi reformer. A fáraók neve mindig meghatározza politikai, egyben vallási irányvonalukat is. A korban Amon volt a legfőbb istenség, az Amenhotep név is rá utal (jelentése: Amon elégedett). Azonban melléknevei már utalnak rá, hogy Ré, a Napisten irányába tolódik el. Aton neve először egy emlékműről került elő, ahol Ré másik elnevezéseként szerepelt. Ez az istennév nem teljesen újkeletű, már II. Amenhotep idején is megjelenik, és III. Amenhotep korában is tisztelték.

Ehnaton uralkodásának elején, megtartva ősei hagyományát, nem szakított Amon kultuszával és Thébában uralkodott. Ebben az időszakban nőtt meg és vette el Nofertitit, akitől később hat lánya született. Későbbi ábrázolások, meghitt életük és azon feltételezés mentén, hogy Nofertiti nem hercegnő volt, hanem esetleg Ay tisztviselő lánya, vélhető, hogy nem politikai, hanem szerelmi házasságról volt szó, amire bár volt már példa (III. Amenhotep is közember lányát, Tejét vette feleségül), nem igazán volt szokványos a fáraók körében.

A fordulat a fáraó 5. uralkodási évében következett be, amikor – egy levél tanúsága szerint – elhatározta, hogy végleg szembefordul a régi hagyománnyal, elhagyja a fővárost, Thébát, és újat épít, mintegy 400 km-rel északabbra. Az új fővárost Ahet-Atonnak (Aton Fényhegye) nevezte el, és a mai El-Amarna helyén tárták fel. Uralkodásának 6. évében nevét Ehnatonra (Aki üdvös Aton számára) változtatta. A legkülönlegesebb

része Ehnaton elképzeléseinek nem az, hogy szakítva az ősi hagyomány-nyal háttérbe szorítja Amon istenséget, hanem hogy a helyette felmagasztalt Atont kizárólagos, egyedüli istenként tisztelte. Ezzel tehát Egyiptom ismert történetében először monoteizmust vezetett be.

A fáraók eleve is az istenek fiainak tartották magukat, akik egyedül voltak méltók és alkalmasak arra, hogy áldozatbemutatók keresztül tartsák a kapcsolatot a nép és az istenek között. Valószínű, hogy a kezdetek kezdetén a fáraó végzett minden áldozatot, csak a birodalom megnövekedésével volt rá szükség, hogy sok helyen papokra bízta ezt a feladatát, de a főbb ünnepeken, és a főbb templomokban mindig maga mutatta be az áldozatokat. Ehnaton is ezen az úton járt, még a fordulat előtt felvette a Nap főpapja címet. Amikor új fővárost alapított, udvara előtt arra hivatkozott, hogy isteni sugallatra hallgatott, amikor az új helyszínt kiválasztotta. „Úgy tűnik, arra céloz, hogy miközben trónusán ült, a reá ragyogó napsugarakból érezte meg hirtelen az istenség akaratát.”³³

A modern város a semmi közepén épült fel. Új hivatalnokréteg épült ki, de nem volt befolyása az uralkodóra. Csupán a királyi testőrségre támaszkodhatott, jelentősebb katonai erő nem állt rendelkezésére.

A rendelkezésre álló adatokból úgy tűnik, hogy Ehnaton élete teljében, feleségével, Nofertitivel karöltve egy igazságra (Maat) és egyistenhitre alapuló világot akart maga körül létrehozni, a környezete azonban nem vagy csak nagyon kis mértékben volt fogékony a nézeteikre. Valószínűsíthető, hogy Nofertiti fontos szerepet töltött be nem csak a fáraó magánéletében, de a vallási reformmal kapcsolatosan is. Ezt olyan domborművek is alátámasztják, ahol a fáraó nem egyedül áldoz Atonnak, hanem a háttérben a felesége is áldozatot ajánl fel az istennek.

Élete utolsó éveiben máig tisztázatlan módon Nofertiti eltűnt mellőle, nem tudjuk, hogy meghalt-e vagy kegyvesztetté vált, és ha igen, miért. Ehnatonnak nem volt férfi leszármazottja, így lánya férjét akarta utódjául megtenni. Szemenkharé azonban csak néhány évig uralkodhatott, korai halála után (a múmiák vizsgálata alapján) édestestvére, a még kiskorú (kilencéves) Tutanhaton követte a trónon, aki – ilyen fiatalon – ha akarta se tudott volna kitartani a monoteizmus mellett. A még mindig befolyásos Ámon-papság pedig visszahelyezte Amont régi tiszteletébe, és természetesen felélesztette a politeizmust. A változást jelezve Tutanhaton neve is Tutanhamonra változott, azonban korai (tizennyolc éves), vitatott körülmények között bekövetkezett halála megakadályozta abban, hogy esetleg idősebb, tapasztaltabb korában kiálljon a monoteizmus mellett. Ehnatonnak még a nevét is ki akarták törölni Egyiptom történelméből. Halála után a város lakói – úgy tűnik – szinte azon-

³³ Kákosy (2003), 145. o.

nal elhagyták a települést (a köznép mellett a papok, hivatalnokok, művészek is nyomban visszamentek Thébába), még a megkezdett nemesi sírok is félkészben maradtak, mintha készítőik azonnal eldobták volna eszközeiket, sietve távoztak. A két évtizedig sem pompázó Ahet-Aton teljesen elnéptelenedett, lerombolták, cementtel öntötték le. És éppen ennek köszönhető, hogy olyan jó állapotban tudták a régészek feltárni.

Ehnaton vallási reformja

Egyes kutatók véleménye szerint Ehnaton monoteizmusa politikai lépés lehetett az Ámon-papság megnövekedett befolyása miatt, amit egyszerűen úgy próbált letörni, hogy Amont mellőzve szükségtelessé tette a szolgálataikat. Bár igaz, hogy Ámon papjai nagy hatalommal bírtak, és hogy sokat vesztettek a monoteizmussal, azonban ők nem követték a fáraót az új fővárosba, hanem Thébában maradtak, és igen valószínű, hogy a népnek is csak egy kis része tette magáévá a monoteizmust. Ez az érv önmagában is gyenge, hiszen Ámon elsőbbségét gyengíthette volna úgy is a fáraó, ha helyette egy másik istent részesít előnyben, anélkül, hogy azt kizárólagossá tette volna. Ráadásul Ehnaton éppen azzal vádolják, hogy vallási reformja miatt elhanyagolta a külpolitikát (ld. Amarna-levelek, segélykérések a szövetségeseiktől), aminek Egyiptom nagymértékű meggyengülése lett az eredménye, így tehát úgy vélem, számára a monoteizmus nem politikai, hanem belső indíttatású vallási elképzelés volt.

Egyes vélemények szerint a kezdeti tolerancia korszaka után erőszakossá vált a reform, mivel Ehnaton Ámon nevét kivakartatta a domborművekből és bezáratta azokat a templomokat, melyek nem Atonnak voltak szentelve. Azonban soha nem fordult az Ámon-papság ellen, sosem emelt kezét azokra, akik elvileg politikai, illetve vallási ellenfelei voltak. Véleményem szerint tehát Amon nevének eltávolítása nem az agresszió vagy a radikalizálódás jele, egyszerűen egy monoteista vallás lépése a számára bálványimádó alkotásokkal szemben.

A sírkamrákban a falfestmények – a korábbi gyakorlattól eltérően, ahol az elhunyt életéből vett, illetve túlvilági jelenetek szerepeltek a falakon – általában a fáraót ábrázolták, de minden képen ott volt az éltető Napkorong, Aton, a belőle kinyúló kezekkel, végükön az ankh hieroglifával. Egyes vélemények szerint Ehnaton nem hitt a túlvilágban, illetve jobban hangsúlyozta az evilági életet, mint ősei, hiszen a sírkamrák falain nem találunk a túlvilági életből vett jeleneteket. Véleményem szerint valaminek a hiánya még nem bizonyító erejű. A korábbi istenek alapvetően antropomorf ábrázolását elhagyva, az Amarna-korban Atont a napkorong képében ábrázolták, ami nagy változásnak tekinthető. Ha ehhez hozzá

vesszük, hogy Aton templomaiban semmiféle istenszobor nem volt, tehát nem ábrázolták az istenüket, viszont a templomoknak nem volt teje, hogy a Nap sugarai akadálytalanul ömölhessenek az istennel való találkozás helyére, talán megengedhetjük magunknak azt a feltételezést, hogy a túlvilágot sem annyira antropomorf és materialista módon képzelték el, mint elődeik. Bár erre sincs bizonyítékunk, épp annyira nem zárható ki, mint az ellenkezője.

Tudjuk viszont, hogy hittek a lélekben, ezt sírfeliratok bizonyítják. „Változz át élő lélekké az ahet-aton fenséges hegyen. Jöjj ki és térj vissza, ahogy a szíved kívánja.”³⁴ Ezt olvashatjuk a már említett Ay sírkamrájának falán. Ez a mondat nyilvánvalóan arról tanúskodik, hogy az ember halála után nem válik semmivé, mert a lelke tovább él. Kákosy is azt a következtetést vonta le, hogy az Amarna-korban csupán Ozírisz túlvilágát nem ábrázolták, és nem találtunk kialakult konkrét mítoszt a túlvilági hitükkel kapcsolatban, de bizonyos, hogy volt nekik ilyen.

Talán idekapcsolható, hogy Ehnaton sírkamrája falán megörökíttette második, fiatalon elhunyt lányát, Maketatont. A jeleneten lánya „kezét a Naphoz emeli, melynek sugarai védőn és áldón hullanak az uralkodócsaládra, és ezzel életet, fényt, szeretetet és igazságot közvetítenek.”³⁵ Számomra ez a kép, ha nem is konkrét túlvilági képet jelenít meg, éppen a túlvilágba vetett hit tanúbizonysága, hiszen az elhunytat Istene gondjaira bízta.

Valószínűleg Ehnaton a szerzője az egyik főtisztviselője, Ay számára készített sírban felfedezett Nap-himnusznak. A himnusz témája természetesen a Nap magasztalása, aki minden élet forrása a Földön, tehát nem szorítkozik csupán Egyiptomra, hanem univerzális horizontra lép, és az egész világ teremtőjeként és éltetőjeként tekint Atonra.³⁶

A Nap templomai

A nap városának határvonalait összesen 14 kőstéle jelöl ki. A sztéléken reliefek ábrázolják a nap sugaraiban fürdő királyi családot, valamint az

³⁴ Kákosy (2003), 149. o.

³⁵ Huf, 15. o.

³⁶ „Te teremtetted a földet, Te egyedül, minden embert is, bármi van a földön, a lábon sétáló és magasban szárnyaló teremtményeket, Khor [Palesztina és Szíria] és Kus országait és Egyiptom földjét. Te helyeztél minden embert az ő helyére és adtál nekik élelmet, mindenki megszerzi ételét, és élete folytatódik; a nyelvek különböznek beszédükben, miként jellemük is, és arcszínük megkülönbözteti az országokat.” Egyiptomiból angolra fordította: Sir Alan Gardiner; Angolról magyarra az eredeti szöveg egybevetésével fordította: Meritaton Isetnofret

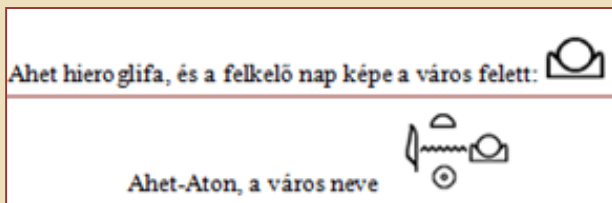
először megformált kőtömbök feliratain Ehnaton tesz vallomást arról, hogy maga Aton jelölte ki a város helyszínét, és hogy Aton parancsa iránt a fáraó haláláig elkötelezett. (Ezt az esküjét a későbbi sztéléken újra meg újra megerősítette.) Ugyanitt már az első feliratok megemléknek a város építendő nagytemplomát. Kutatók kimutatták³⁷, hogy a nagy Aton-templom alaprajza megegyezik a határkösztlék által kijelölt város alaprajzával. Mintha direkt kihangsúlyozná ez az elrendezés, hogy a város egésze, lakóházaival és minden lakosával együtt a nap minden percében Aton templomában, az ő jelenlétében és dicsőségére élnek. Aton állandó jelenlétét a Naphimnusz is kiemeli:

„Te magad vagy az élet és az emberek általad élnek.”

„Messze vagy, sugaraid mégis eléri a földet.

Ott vagy az emberek arcában, mozdulataid mégis láthatatlanok.”

A település tájolása is nagy jelentőséggel bír: a nap pontosan a várost a királysírok völgyétől elhatároló két sziklatömb között kel fel, s ekkor a

látvány megegyezik az ahét hieroglifa képével, melynek jelentése fényhegy, így a város nevének leírásában is szerepel képe.³⁸ Az előre megfontolt, tudatos tervezést alátámasztja az is, hogy a város alapításakor a fáraó áldozatot mutatott be Atonnak, később ez a helyszín lett a felépülő nagy templom legbelsőbb szentélye.

A nagy Aton-templom kívülről monumentális építménynek tűnhetett, magas fallal körülvett, majdnem nyolcszázszor háromszáz méteren terült el. Belülről ugyanakkor az oszlopcsarnokok és kapuk óriási nyílt terekre vezettek. A templomban 365 kőoltár épül. Az áldozatokat helyezték el rajtuk, melyek főként a város saját kútjaiból táplált gazdag ligeteiből, kertjeiből származó gyümölcsök, zöltségek, virágok voltak. Naponta friss áldozatot mutattak be Atonnak, a fáraó vezetésével, himnuszok éneklésével kísérve, az oltárookra helyezve, mintegy a fénynek és a nap melegének adományozva azokat.

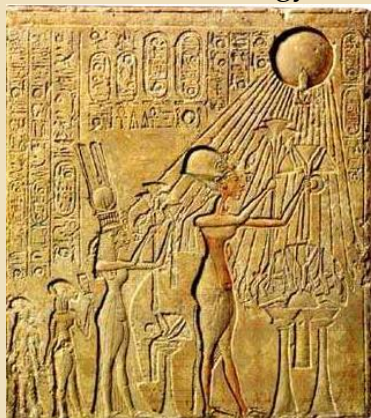
A fáraó olykor úgy tűnik fel, mint az egyetlen közvetítő az istenség és az emberek között, ugyanakkor felesége, Nofertiti is nagy szerepet kapott a rítusokban, valamint az ábrázolásokon a királyi család minden tagja felé kinyúlnak a nap áldó-adakozó fény-karjai. Mindenesetre nem tartott fenn nagyszabású papi rendet, Amon papsága helyett nem épített ki egy másik hierarchiát.

³⁷ Főként Michael Mallinson munkássága

Az előző szakrális tradíciókból csak nagyon kevés elemet vett át Ehnaton, ezek közül a két legfőbb: a Benben kő állítása és a Menvisz-bikák tartása. A Benben kő egy magas oszlop tetején elhelyezkedő piramis alakú, aranyozott tetejű kő, amit a heliopoliszi templomoknak arra a pontjára helyeztek, ahova a felkelő nap sugarai először sütöttek. Úgy tartották, ebből a kőből repül ki a fönix (=benu madár). A Menvisz-bikák szintén heliopoliszi hagyományt őriznek: a fekete bikákat a napisten megtestesítőjének tartották, szarvaik között ábrázolták a napkorongot. A templomhoz tartozó különleges helyiségekben tartották őket, haláluk után pedig számukra készített sírhelyen, bebalzsamozva temették el. Ehnaton is rendelkezett temetkezési helyükről, ugyanakkor érdekes, hogy tartásukra nem találtak mégsem egyértelmű nyomokat.

A városban több templom is épült, mind hasonló koncepcióval, mint a Nagy-Aton templom: a fény számára nyílt terek, egyszerű, de méltóság-teljes formák, hatalmas kapuk és magas oszlopok. A díszítés tekintetében: a régészek falfestményeket rekonstruáltak, melyek a királyi családot és az áldozatbemutatást ábrázolták a napisten jelenlétében, emellett azonban hétköznapi jeleneteket is, mint vetés, aratás, étkezés, valamint növények és állatok hétköznapi, természetű képét. Érdekes építmény az, mely a fáraó mellékfeleségéé Kiáé, majd később lányáé, Meritaton hercegnőé lehetet: a Maru-Aton. Itt a fény mellett a víz is nagy szerepet kapott, kápolnája mesterséges tó közepén, egy kis szigeten állt.

Az istenség jelenlétének, a napkorongnak ábrázolása nagyon egyedi volt: egyrészt a reliefeken úgy lett kivésve, hogy a körvonalát bemélyesztették, így nem is korongnak, hanem gömbnek tűnik. Olyan érzést kelt, mintha csak egy részét látnánk a Napnak: a látható forma mögött

sejteti a láthatatlant. A gömb felénk néző alsó részén, középen az ankh hieroglifa, mely később a kereszténységben úgy terjedt el, mint egyiptomi- vagy füles kereszt. Ugyanezt az ankh hieroglifát látjuk a napsugarak végén, melyek a királyi család tagjai felé nyúlnak. Ez a jel már Ehnaton előtt használatos volt, az élet jeleként, eredete valójában homályba vész. Nagy tiszteletnek örvendett az ókori egyiptomi kultúra különböző korszakaiban, gyakran viselték védelmező amulettként is. Az Amarna korabeli ábrázolás, a napban lévő és onnan kiáradó ankh jellel, az akkori szemlélő számára egyértelműen közvetítette a Naphimnusz üzenetét:

„Te magad vagy az élet és az emberek általad élnek”.

A napsugarak a képarányokat tekintve meglehetősen hosszúak, még a kisebb felületeken is, a napsugarak kezei vagy az általuk nyújtott élet-jel azonban a szereplőknek szinte közvetlenül az arcához érnek: vagyis egyszerre mutatja Atont az emberi világtól távolinak és közvetlen közelinek is.

Elrugaszkodva a valóságtól?

Ehnatont gyakran éri az utókor részéről a vád, hogy a valóságtól elrugaszkodott volt, a hétköznapi emberétől eltávolodott. Bár külpolitikáját tekintve nem ápolt olyan szoros kapcsolatot más népek vezetőivel, mint apja, és nem rendelkezett olyan kifinomult diplomáciával, valamint hadjáratot sem vezetett (hogyan tehette volna az, aki minden népet az általa tisztelt egy isten teremtményének tartott?), azonban annak, hogy az emberektől eltávolodva élt volna, több tény is ellentmond.

Már a várost kijelölő első kőszteléken szereplő szövegek írásmódjánál figyeltek arra a készítői, hogy a szöveg az olvasót valóban megszólítsa: az új uralkodó a beszélt nyelv változásait nem követő régi írásmód helyett megreformált, a beszélt nyelvet követő írást tett általánossá.

A fáraó magánépületei és a templomok nem sötét, titokzatos zugok voltak, ahogy az előző paloták és szentélyek, hanem a nyitottságot, szabadságot hangsúlyozó, óriási nyílt terekkel rendelkező épületek.

A képzőművészetben naturalista ábrázolásmódot honosított meg, mely az uralkodót és az uralkodói családot a többi emberhez hasonló hétköznapi helyzetekben jelenítette meg, például gyermekeikkel játszva, lakoma közben vagy ölelkezve. Bár a művészeket maga Ehnaton tanította az új stílusra, a művésznek úgy tűnik mégis volt szabadsága (vegyük pl. a korai időszakban működő Bek nevű szobrász eltűzött, már-már groteszk ábrázolásai és a későbbi művész, Thotmesz sokkal harmonikusabb emberalakjai közti különbséget). Nofertiti palotája (az Északi palota) csodálatos mocsári jelenetekkel, növények és madarak valóság-hű, nyugalmat árasztó ábrázolásával volt díszítve, mely kifejezi az uralkodócsalád természetközelségét.

Ehnaton és Nofertiti egyszemélyes lovas kocsijaikkal gyakran elhagyták a palotát, nem zárták ki a külvilágot. Bár a Berry Kamp vezette ásatások során a város munkásainak maradványait megvizsgálva felmerült a kérdés, mennyire vett tudomást a köznép helyzetéről az uralkodó, (mivel éhezés és fizikai elváltozásokat okozó megterhelés jeleit azonosították rajtuk), a város modernitása és fejlettsége, élelemmel való ellátottsága,

a környezetük ellenében tartottak ki a monoteizmusuk mellett, az az ókori zsidóság. Vizsgáljuk hát meg, milyen kapcsolatot találhatunk a két nép egyistenhite között.

Az úgynevezett Amarna-levelek említenek egy népet, ami más egyiptomi forrásokban is fel-felűnik: khabiru (változatai: habiru, abiru, apiru) Jeruzsálem kormányzója panaszkodik a khabiru törzsek betöréséről. A korban Szíria, Palesztina és a környező területek mind egyiptomi fenntartás alatt voltak, de az assír és hettita terjeszkedés miatt veszélybe kerültek. Sokat elfoglaltak, mások behódoltak nekik, aminek következtében Egyiptom meggyengült. Ezt a népvét egyes kutatók a héber népnévvel azonosítják.

A zsidóság kb. a Kr.e. 1800-as években bukkan fel Egyiptomban. Amikor Jákob az éhínség miatt áttelepült, feltételezhető, hogy a Delta-vidéken éltek és folytattak nomád életmódot, pásztorkodásból éltek. A fáraók megtúrt népként tekintettek rájuk, egészen – valószínűsíthetően – II. Ramszeszig, aki munkára fogta őket nagyszabású építkezései során. Erre az időszakra tehető Mózes fellépése, ami mintegy száz évvel Ehnaton uralkodása után történt.

Izgalmas felvetéssel él az a kutatás (Robert Feather), ami összekapcsolja Ehnaton és a zsidók egyistenhitét. Eszerint egy a Holt-tengeri tekercsek közt talált réztekercs, mely elrejtett kincsek listáját tartalmazza, arra utal, hogy ezek a kincsek talán Ehnaton Aton templomának vagyonát képezték, és elrejtésükkel a fáraó az esszéneus közösséget bízta meg.

Hérodotosz tanúsága szerint a körülmetélés szokása az ősi egyiptomiaktól ered.⁴⁰ A legelső ismert ábrázolása is Kr.e. 2500-3000-ról Egyiptomból származik. Persze tudjuk, hogy ez a szokás több nép körében is elterjedt volt, mégis érdekes adalék a fentiekhez.

Lezárás

Összefoglalva Ehnaton személyében Egyiptom egy megnevezhetetlen forrásból táplálkozó, nagyformátumú vallási vezetőt kapott. Semmi sem csökkentheti Ehnaton újszerűségét és tántoríthatatlanságát, sem kora értetlensége, sem utódai felháborodása, sem a jelenkor szkepticizmusa.

Források:

A. Rosalie David: A múlt születése. Az egyiptomi birodalmak. Helikon Kiadó, 1986.

⁴⁰ Hérodotosz, 150.

Hans-Christian Huf (szerk.): Szfinx3. a történelem rejtélyei. Officina Nova, Budapest, 1998.

Hérodotosz: A görög-perzsa háború. Európa könyvkiadó, 1989.

Kákosy László: Az ókori Egyiptom története és kultúrája, Osiris, Budapest, 2003.

Kákosy László: Ré fiai, Gondolat Kiadó, 1979

Dr. Jane Mcintosh: Kincsvadászok. A világ legértékesebb kincsei: eltűntek és megkerültek. Glória Kiadó, 2002.

Gay Robins: The Art of Ancient Egypt, Harvard University Press, Cambridge, 2000.

Sandra Neal: Akhenaten and the Amarna Period-Some further thoughts and considerations. //www.academia.edu/4462750

<http://www.ancient-wisdom.co.uk/surgery.htm>

<http://hu.wikipedia.org/wiki/I%C3%A1kob>

<http://crowland.uw.hu/images/egyiptom/mozes.html>

Képek forrása:

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Ehnaton>

<http://members.xoom.it/hunok2/0269.html>

A cikk írója: **Marton Janka**, az ELTE tanítóképző karán vizuális nevelés szakon művészettörténet tárgyban diplomázott Krisztus-ábrázolásokból. Eddig rövid írásai jelentek meg az [AQUILA Magazin](#)ban és a [Túllépés](#) első számában. 20 éve az AQUILA közösség tagja.

és

Oroszi-Kuzmich Kinga, némettanár a Kempelen Farkas Gimnáziumban. 20 éve az AQUILA közösség tagja. Az általa írt cikkek az [AQUILA Magazin](#)ban jelentek meg.